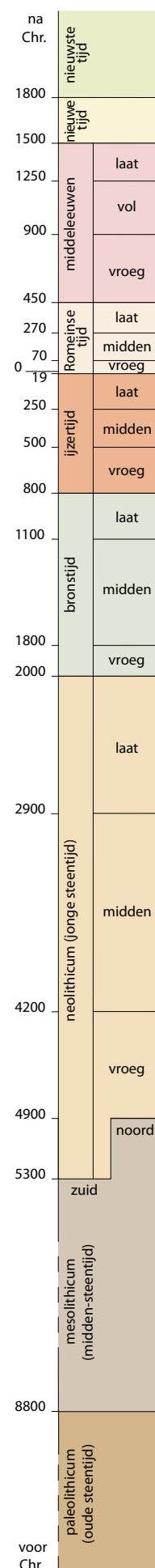

ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK STATION HEYENDAAL IN NIJMEGEN

Joris Habraken

ARCHEOLOGISCH BUREAUONDERZOEK

STATION HEYENDAAL IN NIJMEGEN

Het gebied rond station Heyendaal zal worden heringericht. De grenzen van beide delen van het plangebied zijn in figuur 2 weergegeven. Het meeste werk is bovengronds zoals herstraten, maar op een aantal plaatsen zullen ook diepere bodemingrepen plaats gaan vinden. Het gebied heeft op de archeologische beleidskaart van de gemeente Nijmegen waarde 2 en ligt binnen zone Z-10. Hierdoor is archeologisch onderzoek voorafgaand aan bodemverstorende werkzaamheden vereist. Onderhavig bureauonderzoek vormt de eerste stap binnen de archeologische cyclus die doorlopen moet worden. Hierbij worden alle bekende gegevens op een rij gezet om te beoordelen of er een kans is op de aanwezigheid van archeologische resten binnen de grenzen van het plangebied en zo ja, of die door de geplande bodemverstoringen bedreigd worden. Daarmee kan antwoord worden gegeven op de vraag of archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk is.

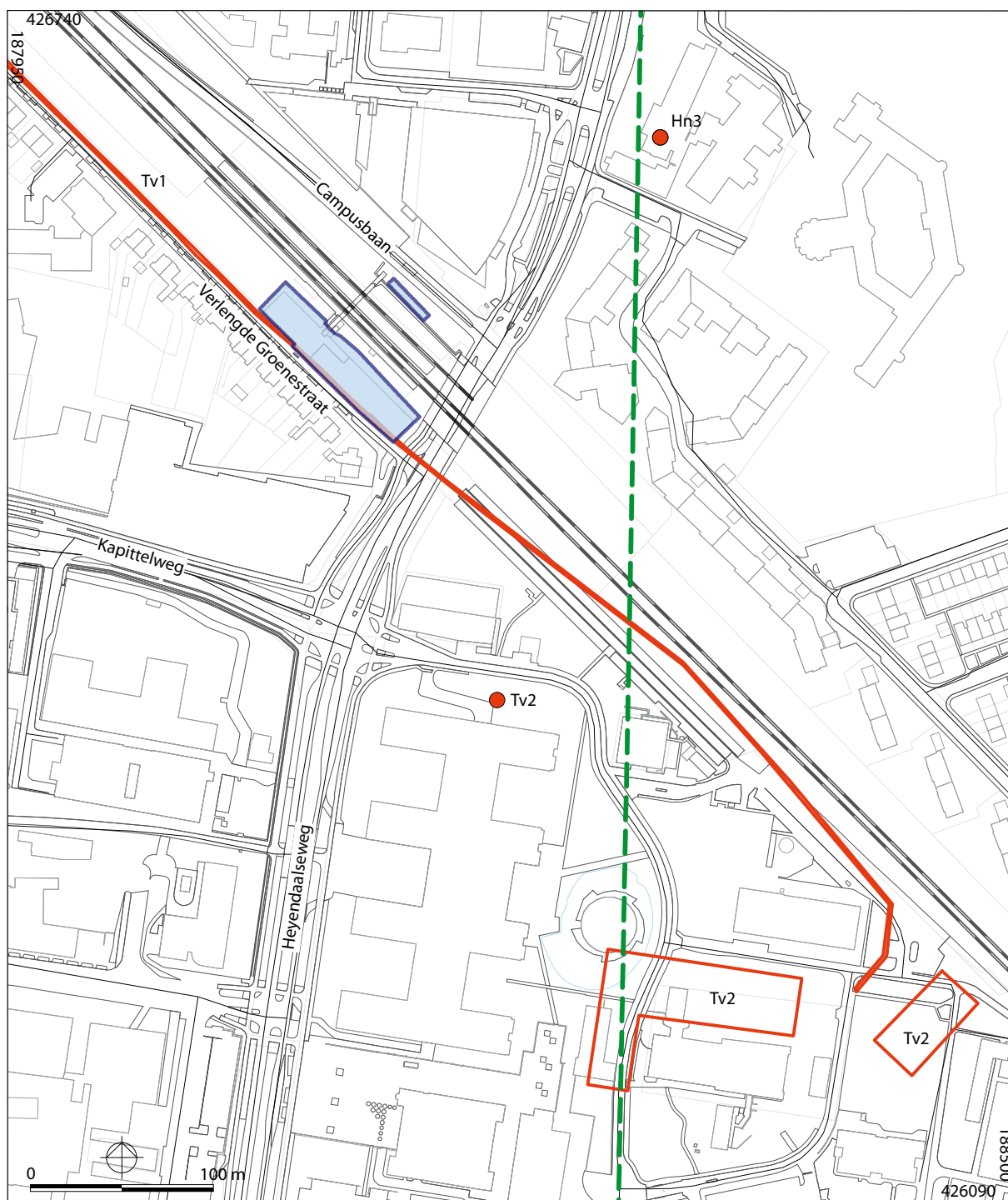

Figuur 1. Locatie van het onderzoeksgebied.

RM

Administratieve gegevens

Provincie:	Gelderland
Gemeente:	Nijmegen
Plaats:	Nijmegen
Toponiem:	Station Heyendaal
Kaartblad:	40CZ
Centrumcoördinaat:	zuidelijk deel: 188.131/426.542 noordelijk deel: 188.161/426.584
Projectverantwoordelijke:	H. van Enckevort
Bevoegd gezag:	gemeente Nijmegen, contactpersoon M. Smit
Opdrachtgever:	gemeente Nijmegen, contactpersoon J. van Zandwijk
Archis2-onderzoeks- meldingsnummer:	58083
ABK-nummer + status:	Z-10, waarde 2 (terrein met een archeologisch belang)
Soort onderzoek:	archeologisch bureauonderzoek
Projectcode:	Hn4

Figuur 2. Locatie van plangebied (blauw) en enkele archeologische projecten in de omgeving (rood) De groene stippellijn geeft het veronderstelde tracé van de Romeinse weg tussen Nijmegen en Cuijk weer.

JG

Complex en ABR-codering:	onbekend
Periode(n):	onbekend
Geomorfologische context:	spoelzandwaaier (sandr)

1 GEOMORFOLOGIE EN BODEM

Geomorfologisch gezien ligt het plangebied op de overgang van de hoge stuwwal (code 15B3) naar de spoelzandwaaier (Sandr, code 6G1). De spoelzandwaaier is tijdens en na de voorlaatste ijstijd (Midden-Saalen, circa 150.000 jaar geleden) ontstaan. Dit deel van Nijmegen wordt gekenmerkt door grindrijke hellingafspoelingen (afkomstig van de stuwwal) al dan niet bedekt door dekzand. Archeologisch onderzoek in de nabijheid van het plangebied¹ heeft aangetoond dat grindlagen ook daadwerkelijk aanwezig zijn in de ondergrond. Het plangebied staat op de bodemkaart als niet gekarteerd weergegeven, maar zal binnen het gebied met holtpodzolgronden gelegen zijn (code gY36-VII).

2 ARCHEOLOGISCHE EN HISTORISCHE GEGEVENS

In en rond het plangebied heeft Bureau Archeologie en Monumenten van de gemeente Nijmegen (BAMN) in het verleden al enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd (fig. 2).² Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Nijmegen ligt het plangebied binnen de grenzen van een terrein met een archeologisch belang (terrein Z-10).³ Het betreft de Romeinse weg naar Mook en Cuijk. Hieronder volgt een omschrijving en wordt het belang van het terrein geschetst.

Omschrijving terrein Z-10

De genoemde weg liep in de Romeinse tijd van het centrum van Nijmegen via Mook naar de *vicus* en het latere *castellum* in Cuijk. Net buiten de gemeentegrenzen, in Heumensoord, zijn de ca. 6 m uit elkaar liggen bermsloten van deze weg tussen de bomen door nog zichtbaar. Naast de weg lag een wachtpost, gebouwd in de eerste decennia van de 4e eeuw. Deze wachtpost bestond uit een houten torenachtige constructie op een vrij klein terrein dat door een wal en gracht omgeven was. Binnen de grenzen van de gemeente zijn nog geen restanten van deze weg aangetroffen, maar gezien de locatie van de weg in Heumensoord moet deze weg het tracé van de huidige Driehuizerweg, via de Heyendaalseweg naar Kelfkensbos hebben gevolgd.

Archeologisch belang van het terrein

Deze weg is een van de twee belangrijkste doorgaande wegen in Romeins Nijmegen, en had in verschillende perioden ook een militair belang, zoals onder meer blijkt uit de aanleg van de wachtpost in Heumensoord in de 4^e eeuw. Zowel de weg zelf als de daarnaast gelegen resten van nederzettingen en grafvelden kunnen belangrijke informatie opleveren over de wisselingen in de invloed van het Romeinse (militaire) gezag in dit deel van het Romeinse rijk. De structuur van Romeinse wegen is afhankelijk van de beschikbare bouwmaterialen en kan daarmee op verschillende plaatsen anders zijn. Om de aanleg van de weg, de constructie en mogelijke herstelwerkzaamheden vast te kunnen leggen is onderzoek naar de weg van belang als er zich mogelijkheden voordoen. Omdat nederzettingen in de Romeinse tijd veelal langs doorgaande wegen zijn gelegen, is aan weerszijden van de weg richting Nijmegen–Cuijk een verhoogde kans op het aantreffen van resten van nederzettingen en grafvelden. Omdat de ligging van deze weg en de bijbehorende bewoningsresten en grafvelden op Nijmeegs grondgebied niet precies bekend zijn, is het niet mogelijk om de contouren van de zone waarin deze gelegen zijn precies vast te stellen. Het is wel belangrijk om het verloop van de weg precies vast te kunnen leggen, omdat dit gevolgen heeft voor archeologisch onderzoek in de directe omgeving ervan. Gezien het feit dat nederzettingen langs dergelijke doorgaande routes vaak als lintbebouwing zijn aangelegd, kan deze bebouwing gemakkelijk over het hoofd gezien worden als de exacte route van de weg niet bekend is.

¹ Projectcodes Bureau Archeologie en Monumenten Tv1 (2001) en Tv2 (2002).

² In de omgeving van het plangebied staat in Archis waarnemingsnummer 47750. Dit nummer komt overeen met projectcode Tv1 van de gemeente Nijmegen.

³ Archeologische Beleidskaart gemeente Nijmegen, versie 2, december 2009. Terrein: Z-10. Weg van Nijmegen naar Cuijk. Status: terrein met archeologisch belang (waarde 2).

De infrastructuur in de Romeinse tijd was zeer uitgebreid. De belangrijkste doorgaande wegen zijn door de Romeinen in eerste instantie aangelegd voor militaire doeleinden – het snel verplaatsen van troepen – maar daarnaast zijn ze natuurlijk ook door burgers gebruikt. Grootschalige handel vond vermoedelijk voornamelijk via water plaats, maar voor de meer lokale handel, en voor handel naar plekken die niet via water bereikbaar waren, zullen de wegen intensief benut zijn. Romeinse wegen zijn belangrijke ankerpunten in de infrastructuur, waarlangs veel activiteiten plaatsvonden, die gerelateerd zijn aan het passerende verkeer. De ligging van de

Romeinse wegen is dan ook voor een deel bepalend geweest voor de nederzettingsstructuur in de Romeinse tijd. Langs de doorgaande wegen ontstonden nederzettingen die vaak hun bestaansrecht dankten aan het verkeer. Dit soort nederzettingen had vaak de vorm van lintbebouwing. Ook de grafvelden die bij deze nederzettingen hoorden zijn bij voorkeur langs de weg aangelegd.

Een belangrijke doorgaande weg liep van de legerplaats op de Hunerberg in Nijmegen-Oost naar Xanten en de verderop gelegen legerplaatsen langs de Rijn. Een andere belangrijke route liep langs de Maas naar Tongeren. Deze weg is aan het begin van de 1^e eeuw na Chr. aangelegd en liep vanuit Nijmegen via Mook en Cuijk naar het zuiden. In de 4^e eeuw nam het militaire belang van de deze weg sterk toe, toen de verdediging van de rijksgrens na de Germaanse invallen meer in het achterland werd gelegen. In dat kader is onder andere de wachtpost in Heumensoord aangelegd.

De ligging van de weg naar Mook en Cuijk is op Nijmeegs grondgebied niet precies bekend. Direct buiten de Nijmeegse gemeentegrens, in Heumensoord, is de locatie op sommige plekken wel bekend. Op deze wijze is het verloop in grote lijnen gereconstrueerd omdat wegen in de Romeinse tijd veelal een lineair karakter hadden.

2.1 In de omgeving uitgevoerd archeologisch onderzoek

In de nabijheid van het plangebied heeft Bureau Archeologie en Monumenten Nijmegen twee archeologische begeleidingen uitgevoerd (fig. 2). Deze zijn niet gerapporteerd, maar de documentatie is bewaard in het archeologisch depot van de gemeente Nijmegen. Uit deze documentatie blijkt dat de bovenste 30 cm van de bodem in de moderne tijd is verstoord en dat hieronder op veel plaatsen een oude, ca. 30–40 cm dikke akkerlaag aanwezig is. Daaronder ligt direct het gele zand, de C-horizont. Vanwege het ontbreken van vondsten kon de akkerlaag niet gedateerd worden.

Tijdens de archeologische begeleiding Tv1 is ten westen van de hoek Heyendaalseweg/Verlengde Groenestraat onder de verstoorde bovengrond een greppel waargenomen. Tevens zijn hier paalsporen en een kuiltje waargenomen. Vanwege het ontbreken van vondsten konden de sporen niet gedateerd worden. De archeologische begeleiding Tv2 (puntlocatie) heeft aangetoond dat ook vlak ten oosten van de Heyendaalseweg archeologische sporen aanwezig zijn, zoals een kuil. Maar ook tijdens deze begeleiding zijn geen vondsten aangetroffen, waardoor de ouderdom van de kuil niet kon worden vastgesteld.

2.2 Het plangebied op historische kaarten

Het plangebied ligt ver buiten het oude centrum van Nijmegen. Op de Hottingerkaart uit 1783 ligt het plangebied ten noorden van het park Heyendaal (fig. 3). De oudste kadastrale kaart van het plangebied stamt uit 1822. Hierop is het plangebied aangeduid als bouwland binnen de gemeente Hatert. Van park Heyendaal is alleen het meest noordoostelijk deel nog goed herkenbaar in het stedelijke landschap. Het plangebied is pas echt tot ontwikkeling gekomen na de aanleg van de spoorlijn Nijmegen–Venlo. Deze spoorlijn wordt ook wel de Maaslijn genoemd. De Maaslijn is, als onderdeel van de derde Staatsaanleg van spoorwegen in Nederland, in 1883 aangelegd. In 1972 wordt de voorstadshalte Nijmegen-Heyendaal geopend. In 1979 krijgt de halte een stationsgebouw. Het gebouw is in 2000 weer gesloopt. Sindsdien is er geen stationsgebouw meer. Direct ten noorden van het plangebied is in 2002 een nieuwe busbaan in gebruik genomen, de Campusbaan. Tijdens de aanleg van de busbaan en bijbehorende halte heeft veel grondverzet plaatsgevonden in zowel de vorm van afgravingen als ophogingen.

Figuur 3. Uitsneden uit de Hottingerkaart uit 1783. Het plangebied ligt in de cirkel.

Het raadplegen van bouwdoossiers met betrekking tot het plangebied heeft geen aanvullende informatie opgeleverd.⁴

3 CONCLUSIE

Historische kaarten geven aan dat het gebied lange tijd is gebruikt als bouwland en dat het pas na de aanleg van de spoorweg in 1883 tot ontwikkeling is gekomen. Of de bodem binnen het plangebied tijdens de aanleg van de spoorweg en/of het stationsgebouw dermate is verstoord dat archeologische lagen zijn vergraven, is onbekend. Vermoedelijk is dit voor het noordelijke gedeelte zeker het geval, gezien de bodemingrepen die daar vanaf 2000 hebben plaats gevonden.

Op de archeologische beleidskaart van de gemeente Nijmegen ligt het plangebied binnen de grenzen van een terrein met een archeologisch belang (terrein Z-10).⁵ Het betreft de Romeinse weg naar Mook en Cuijk. Langs de doorgaande wegen ontstonden nederzettingen die vaak hun bestaansrecht dankten aan het verkeer op deze wegen. Dit soort nederzettingen had vaak de vorm van lintbebouwing. Ook de grafvelden die bij deze nederzettingen hoorden zijn bij voorkeur langs de weg aangelegd. Eerder uitgevoerd onderzoek in de omgeving van het plangebied, in het bijzonder ten westen van de Heyendaalseweg, heeft aangetoond dat archeologische sporen aanwezig zijn vanaf 30–40 cm beneden maaiveld.

4 AANBEVELINGEN

Gezien de grondwerkzaamheden in het verleden ten behoeve van de aanleg van de bestaande parkeerplaats en fietsenstalling, de betrekkelijk geringe ingrepen in de bodem en de grote afstand ten opzichte van de aan de overzijde van de Heyendaalseweg waargenomen sporen wordt geadviseerd het zuidelijk deel van het plangebied vrij te geven.

Het noordelijke deel aan de Campusbaan is dermate verstoord door de aanleg van de busbaan en halte dat wordt aanbevolen dit deel van het plangebied vrij te geven met betrekking tot archeologie.

Illustratieverantwoording

⁴ Via www.nijmegen.nl/dgd/zoeken/. Geraadpleegd op 20 augustus 2013.

⁵ Archeologische Beleidskaart gemeente Nijmegen, versie 2, december 2009. Terrein: Z-10. Romeinse weg van Nijmegen naar Cuijk. Status: terrein met archeologisch belang (waarde 2).

Jean-Francois Gentenaar
Rob Mols

JG
RM

Afdeling Stadsontwikkeling
Bureau Archeologie en Monumenten
Postbus 9105
6500 HG NIJMEGEN